

الگوهای برنامه درسی دانشگاهی

الگوهای برنامه درسی در آموزش عالی ، الگوی برنامه‌ریزی راهبردی به عنوان یک الگوی مطلوب معرفی شود.

وائزهای کلیدی: برنامه درسی، آموزش عالی، الگوهای برنامه درسی

مقدمه

آموزش عالی کشور در طول دوده‌ی گذشته با چالش‌ها و مسائل بسیاری مواجه بوده است که از میان آن‌ها، می‌توان به این موارد اشاره کرد: ناتوانی در تولید دانش نظری و مصرف دانش‌های بنیادی و نظری تولید شده در سایر کشورهای جهان ، کاربردی نبودن آموزش‌های دانشگاهی ، فقدان رابطه مناسب بین دانشگاهها و سایر بخش‌های اجتماعی ، بی توجهی به کاربردهای پژوهش وارائه خدمات در دانشگاهها، مشکل تعدد مراکز تصمیم گیری وجود متوالیان متعدد، رشد فزاینده دانشجویان و متقاضیان ورود به دانشگاهها و موسسات آموزش عالی ، گسترش کمی نظام آموزش عالی بدون توجه به ظرفیت‌های موجود و توان اقتصادی ، اجتماعی و فرهنگی جامعه برای پذیرش دانش آموختگان دانشگاهی ، کاهش منابع مالی و فشار از سوی جامعه برای مسئولیت پذیری و پاسخ گویی . برای مقابله با این چالش‌ها، برنامه‌های درسی دانشگاهی نقش کلیدی ایفامی کنند و برنامه‌های درسی بعنوان قلب مراکز دانشگاهی در تحقق اهداف نظام آموزش عالی از جایگاه برجسته‌ای برخوردار هستند. لیکن تاریخچه برنامه ریزی درسی در آموزش عالی، الگوهای متعددی را در این خصوص نشان می‌دهد. در این پرسه زمانی، دیدگاه متخصصان نیز با توجه به تحولات ساختاری نظامهای آموزش عالی دچار تحولاتی شده است که حاصل آن رویکردهای مختلف به برنامه درسی است . از

* خاقانی‌زاده. مرتضی MSc
** دکتر فتحی واجارگاه. کورش PhD

چکیده

برنامه‌های درسی ، یکی از عناصر ریاضی‌خواه نظامهای اصلی، آموزش عالی هستند که نقش تعیین کننده‌ای و غیرقابل انکار را در راستای تحقق اهداف و رسالت‌های دانشگاهها از نظر کمی و کیفی ایفا می‌کنند. عدم توجه و بازبینی‌های دقیق و مداوم نسبت به برنامه‌های درسی می‌تواند یکی از دلایل عدمه نارسانی آموزش در هر جامعه‌ای باشد به همین دلیل باید زمینه‌های لازم را برای بررسی و سپس ارائه برنامه‌های جالب ترویج‌پذیر فراهم نمود تا دانشگاهها بتوانند جایگاه خود را در دنیای حاضر بعنوان مراکز پژوهشی‌ها ایجاد کنند. اهداف اساسی برنامه‌های درسی در دانشگاه‌ها بر مبنای توجه به اهداف و رسالت‌های کلی آموزش عالی شامل حیطه زیر می‌باشد: حیطه تخصصی، حیطه آموزش عمومی، حیطه پرورش و توسعه دانش، حیطه پرورش معلمان و مریبان. جهت دستیابی به اهداف فوق و هر گونه تصمیم گیری در حوزه برنامه‌های درسی باید بر اساس الگوی مناسب و جامع عمل کرد. الگوهای آموزشی را به گونه‌ای تنظیم می‌کنند که باعث پیشرفت در سطوح مختلف آموزشی می‌شود. انواع متنوعی از الگوهای برنامه ریزی درسی دانشگاهی ارائه شده است که در این مقاله سعی شده است ضمن توضیح اهداف و ویژگی‌های برنامه درسی دانشگاهی و معرفی انواع

* دانشجوی دکتری برنامه ریزی درسی – عضویت علمی دانشگاه علوم پزشکی بقیه‌ا... (عج)

** دانشیار دانشگاه شهید بهشتی

ناشی از آنها در هریک از اجزای مربوطه آگاه شد. بطوری که تدوین کنندگان برنامه های درسی در قرن بیست و یکم باید به این نکته توجه داشته باشند که در ارائه برنامه درسی مناسب، نه تنها بایستی خط مشی های داخلی سازمانها بلکه باید واقعیات جهانی و شرایط دنیا کنونی را نیز مد نظر قرار دهنند. (۷،۹،۱۰) برنامه های درسی در راستای اهداف و رسالت های دانشگاهی باید پاسخگوی شرایط و دغدغه های فعلی و آینده باشند و نقش سازنده ای در راستای حل مسائل و رشد جامعه ایفامی نمایند و روش های مختلف را در راستای نیازها و تحولات قرارداده، به نحوی که از جامعیت و مناسبت لازم برخوردار بوده و ضمن پاسخگویی و توجه به نیازهای فردی دانشجویان به مشکلات اجتماعی و به ارزشها و میراث فرهنگی نیز پردازد. (۱۱-۱۲) برنامه درسی بعنوان یک مفهوم از توصیحات و تعبیر متعددی همچون مجموع فعالیتهای یاددهی، یادگیری، یادگیری طراحی شده، طرح کلی برای یادگیری، اطلاعات و تجربیات اساسی که همه یادگیرندگان بایستی کسب نمایند و مجموع دروس پیشنهادی و برنامه زمانی آنها، محتوای یک دیسیپلین خاص، برخوردار می باشد و مسئولین مربوطه در دانشگاهها، صرف نظر از این که کدامیک از تعبیر مربوط به برنامه درسی را پذیرند، باید آنرا بعنوان یک سازه اجتماعی (social construct) بشناسند که بایستی مستمرآ در معرض بازنگری و اصلاح فرار گیرد و بطور دینامیک یا پویا در مقابل تغییر و تحولات عوامل خارجی، موثر عکس العمل نشان دهد تا بتواند نقش مهم خود را بعنوان ابزار مهم رشد و تکامل یادگیرندگان جهت دست یافتن به نتایج تربیتی ایفا نمایند. (۱۳-۱۴-۱۵-۱۶-۱۷)

اهداف برنامه های درسی در دانشگاهها
برنامه های درسی از مهمترین ابزار و عنصر تحقیق بخشیدن به اهداف و رسالت های کلی دانشگاهی هستند. و طبیعتاً همراه با تغییر محور های اصلی مورد توجه دانشگاهها آنها

این رو همگام با تحولات مختلف تکنولوژیک، اقتصادی و علمی باید متحول گردد و عدم توجه و بازبینی های دقیق و مداوم نسبت به برنامه های درسی می تواند یکی از دلایل عدمه نارسانی آموزش عال در هرجامعه ای باشد به همین دلیل باید زمینه های لازم را برای بررسی و سپس ارائه برنامه های جالب ترویج و پیاده راه ایجاد کردن جایگاه خود را در دنیا حاضر بعنوان مراکز پیاده راهی دانش و پژوهش و توسعه، حفظ نمایند لذا در شرایط کنونی و با توجه به تفویض اختیارات برنامه ریزی درسی به دانشگاهها لازم است در این زمینه و در راستای برنامه ریزی موثر و بازنگری و بهبود برنامه های درسی فعالیتهای متعدد از جمله پژوهش هایی در راسته های گوناگون بطور مجزا انجام گیرد ولذا در این مقاله ضمن تشریح و بیان اهداف برنامه درسی دانشگاهها، به معرفی الگوهای برنامه درسی مناسب سطوح دانشگاهی پرداخته و با توجه به جهان در حال تغییر مداوم، الگوی برنامه ریزی راهبردی را بعنوان الگوی مطلوب معرفی شده است. و امید است تایخ این مقاله، زمینه ای برای محققان فراهم آورد تا جهت تدوین و توسعه برنامه درسی در دانشگاههای ایران الگوهای مناسبی را طراحی نمایند. (۱،۲،۳،۴،۵)

ویژگی های برنامه درسی در دانشگاهها

برنامه های درسی، یکی از عناصریا خرد نظمهای اصلی، آموزش عالی هستند که نقش تعیین کننده ای و غیرقابل انکار را در راستای تحقق اهداف و رسالت های آموزش عالی از نظر کمی و کیفی ایفا می کنند. (۷،۶،۸) یکی از ویژگی های برنامه درسی در دانشگاهها و موسسات آموزش عالی این است که قبل از هر قضاوت و تصمیم گیری نسبت به برنامه های درسی موجود، نخست باید بطور سیستماتیک به شناسایی جریانهای تکنولوژی اقتصادی، سیاسی، جمعیتی، اجتماعی و فرهنگی که برآموزش عالی و عناصر آن تاثیر می گذارند پرداخته شود و از نوع و میزان تاثیرات و مسائل چالش های ایجاد شده

آموزش و پرورش در آسیا مطرح شده است در گزارش مذکور سطوح اهداف درسه سطح بیان شده است:

۱- آرمانها: بیانگر غایت و مقصود و یا هدف نهایی کلی سیستم آموزش و پرورش است.

۲- مقاصد: بیانگر اهداف خردۀ سیستمهای آموزش و پرورش اعم از اهداف کلی مقاطع ورشته‌های تحصیلی است.

۳- اهداف جزئی: بیانگر اهداف دروس و موضوعات درسی می‌باشد. (۲۰-۲۱)

رشددانش و برنامه‌های درسی در آموزش عالی
به نظرمی‌رسد که در دنیای امروز، هیچ نظام آموزش عالی قادر به کنترل رشد دانش نمی‌باشد. جریانی بی‌نهایت قوی نشأت گرفته از مقیاسی باورنکردنی و غیرقابل تصور از پژوهش در همه‌ی موضوعات درسی و میان رشته‌ای که هیچ کس تولید، بازنویسی و توزیع آنرا در سطح بین‌المللی کنترل نمی‌کند. (۲۲)

تیلچر نیز به دو مفهوم "غیرملی کردن" (De-Nationalization) و "جهانی نمودن" (Globalization of Knowledge) دانش اشاره می‌کند و با بیان این که مرزها برای دانش بر چیده شده‌اند، ابعاد دیگری برای آموزش عالی و برنامه‌های درسی آن وهمه فعالیتهای پژوهشی و آموزشی درون آن تصویر می‌کند. (۲۳، ۲۴)

در چنین شرایطی در ک ابعاد برنامه درسی پنهان بطور فراینده‌ای دشوارتر می‌شود.

الگوهای برنامه درسی دانشگاهی
الگوی برنامه درسی Curriculum Design عبارتست از ساختار و سازماندهی اهداف، محتوى، فرایند تحصیلات دوره‌های آموزشی که به گونه‌ای تنظیم شده که باعث ایجاد پیشرفت در سطوح آموزشی شود. (۲۵، ۲۶) انواع متنوعی از الگوهای برنامه ریزی درسی دانشگاهی ارائه

نیاز از تغییرات لازم برخوردار شوند. می‌توان اهداف اساسی برنامه‌های درسی در آموزش عالی را بر مبنای توجه به اهداف و رسالت‌های کلی آموزش عالی رادر چند حیطه مطرح نمود:

۱- حیطه تخصصی: این حیطه تحت عنوان تربیت تخصصی یا پرورش نیروی انسانی متخصص و مورد نیاز بخش‌های مختلف جامعه بیان می‌شود و از آنجا که این حیطه ویژه و تخصصی است در رشته‌های تحصیلی متفاوت است.

۲- حیطه پرورش و توسعه دانش: این حیطه در راستای یکی از رسالت‌های مهم دانشگاه‌ها یعنی تولید و توسعه دانش بر مبنای انجام پژوهش توسط متخصصان مربوطه می‌باشد. لذا یکی از اهداف عمده برنامه‌های درسی در دانشگاه‌ها در کلیه سطوح آن توجه به این حیطه و سازماندهی عناصر در این راستا و پرورش پژوهشگران شایسته در همه تخصصها می‌باشد.

۳- حیطه پرورش معلمان و مریبان: هرچند که این حیطه جزیی از حیطه اول به شمار می‌آید، لیکن بد لیل اهمیت نقش آن در نتیجه مشخص تر ساختن جایگاه آن در برنامه‌های درسی دانشگاهی آن را به عنوان یک بعد مجزا مطرح می‌سازند.

۴- حیطه آموزش عمومی: این حیطه مختص یک موضوع از دانش بشری ورشته‌های علمی نیستند و مربوط به پرورش قابلیتهای شخصی همچون خلاقیت و تواناییهای فکری، انتقال میراث فرهنگی و ارزشها و پررسی شهر و ندان معهده و مسئول است. (۱۸-۱۹)

شناسایی اهداف عمده برنامه‌های درسی در دانشگاه‌ها بعنوان یکی از ابعاد مهم در آموزش عالی محسوب می‌شود. اصولاً در هر برنامه ریزی و با اصلاح و بازنگری و نوآوری و یا همنوع تغییر در برنامه‌های درسی توجه به رابطه سطوح اهداف از جمله طبقه‌بندی "کرات و پین" (Krathwohl & Payen) و گزارش پژوهشی

- ارزشیابی بخشی از فرایند طراحی و بازبینی برنامه درسی است.

- دانشجویان بر مبنای میزان دستیابی شان به استانداردهای معینی مورد سنجش قرار می‌گیرند و به ندرت مقایسه دانشجویان مبنای ارزشیابی آنها را تشکیل می‌دهد.

- هایون و بریگز در پژوهش خود به این نتیجه دست یافته‌اند که این الگوها دارای محدودیت‌ها و نواقص زیرمی‌باشند:

- الگوهای برنامه درسی کمتر به دنبال محظای آنچه که تدریس می‌شوند هستند و تمرکز اصلی آنها بر نحوه عرضه یارائه آموزش است.

- بیشتر برای طراحی یک درس خاص مناسب هستند تا تاطرحی برنامه‌های درسی و دوره‌های مختلف بلندمدت دانشگاهی.

هیچ الگوی برنامه درسی نمی‌تواند به تنها برای تمامی طرح‌های برنامه درسی یک موسسه تربیتی که می‌خواهد جهت متنوعی را با اهداف چندجانبه سرویس دهد کافی باشد. (۲۸)

طبقه بندی الگوهای برنامه درسی دانشگاهی
فتحی و اجارگاه (۲۰۰۶) الگوهای برنامه ریزی درسی آموزش عالی را براساس مفاهیم مختلف برنامه درسی (به عنوان پایه و اساس برای طبقه بندی) به شرح زیر طبقه بندی کرده است. وی مفاهیم مختلف برنامه‌ی درسی را در حوزه‌های زیر طبقه بندی والگوهای مربوط به هر یک را ذکر نموده است: (۲۹)

۱- برنامه‌ی درسی به عنوان طرح یادستور کار: (Curriculum as a plan or blue print)

این الگوی برنامه‌ی درسی سندی نوشتاری درباره موضع درسی یا برنامه‌های خاص است و مبتنی بر استعاره‌ی تولید است (برنامه‌ی درسی ابزار تولید است و دانش آموز ماده‌ی خامی است که به محصولی تمام شده و مفید تبدیل می‌شود که نتیجه‌ی فرایند تولید به دقت

شده است، الگوها ارتباطات نظری را بازنمایی می‌نمایند، و رفتارهای رویت پذیر را توصیف می‌کنند. الگوهای برنامه درسی، صورتهای بسیار مختلفی به خود می‌گیرد، یک دلیل آن این است که نظریه پردازان نتایج مختلفی را موردن توجه قرار می‌دهند. دو شیوه طراحی الگوهای برنامه درسی در آموزش عالی عبارتند از:

۱- الگوهای نهادی - ساختاری (Institutional - Structural Patterns)

الگوها نشان‌دهنده ماهیت و سازمان دهنده‌های اصلی برنامه درسی آشکاره‌استند. بدین معنی که با آنها، روش‌های مفهومی کردن و تحلیل ساختار سازمانی موسسات آموزش عالی، دانشکده‌ها، گروه‌های آموزشی و نظیر آنها بایدست می‌آید.

۲- الگوهای رشد دانشجو (Student Development Patterns)

تعامل بین دانشجو و محیط دانشکده را که به تجربه یادگیری منتهی می‌شود توصیف می‌کنند. (۲۷).

عناصر مشترک الگوهای برنامه ریزی درسی

هایون و بریگز (۱۹۸۰) معتقدند که در اکثر الگوی برنامه ریزی درسی چند عنصر مشترک وجود دارد که عبارتند از: - طرح ریزی، تدوین، ارائه و ارزشیابی آموزشی بر نظریه سیستم هامبتی است.

- هدف ها و مقاصد کلی مبتنی بر اساس تجزیه و تحلیل از محیط سیستم صورت می‌پذیرد.

- هدف های آموزشی بر مبنای عملکرد دانشجویان می‌شود.

- طراحی برنامه درسی نسبت به پرورش صلاحیت‌های دانشجویان و هدف‌های کوتاه مدت و بلندمدت آنها بسیار حساس است.

- بر اهتمام دهای برنامه ریزی درسی و انتخاب رسانه توجه قابل ملاحظه‌ای می‌شود.

از آن جا که ادبیات پژوهشی الگوهای متنوعی از برنامه ریزی درسی در حوزه آموزش عمومی تحصیلات پیش دانشگاهی) و آموزش تخصصی (تحصیلات دانشگاهی) نشان می‌دهد، الزام می‌نماید، تفاوت این دو دسته الگوها را بیان داشت. فتحی و اجارگاه (۲۰۰۶) در بیان تفاوت میان الگوهای برنامه ریزی درسی در آموزش عمومی و تخصصی (دانشگاهی) می‌نویسد: در حوزه آموزش عالی، الگوهای برنامه ریزی درسی بیشتر به عمل و کاربست معطوف است تا به نظریه پردازی و مفهوم سازی. در تفسیر این واقعه می‌توان بیان داشت که الگوهای برنامه درسی در آموزش عالی عمل گرایانه تر هستند و با توجه به شرایط و موقوفیت‌های واقعی ترشکل می‌گیرند. (۲۹)

رویکرد راهبردی در طراحی برنامه درسی دانشگاهی

امروزه نظامهای دانشگاهی بامسائل و دغدغه‌های ناشی از تحولات گوناگون اقتصادی، سیاسی، ارتباطی، جمعیتی و فرهنگی مواجه هستند. که شناسایی آنها برای طراحی و تغییر نظامهای آموزش عالی و عناصر آن از جمله برنامه‌های درسی در رشتۀ های مختلف (اعم از علوم انسانی، علوم پایه، پزشکی، مهندسی و....) لازم است. براساس رویکرد راهبردی در برنامه ریزی درسی، یکی از پایه‌های فعالیت نظامهای دانشگاهی، سازگاری و تطابق با محیط پیرامون است و سازمان با استی بطور مداوم محیط بیرون خود را، ارزیابی نموده و با توجه به شرایط درونی در برابر آن عکس العمل مناسب انجام دهد. (۳۰-۳۱).

برنامه ریزی راهبردی دانشگاهی، فرایندی است که برای کمک به دانشگاه برای شناسایی و حفظ همسویی مطلوب با مهمترین عناصر محیطی که خود در آن سکونت دارد، طراحی می‌شود. این محیط در برگیرنده نظام زیست (اکوسیستم) سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، فناوری آموزشی و بین‌المللی هم در درون دانشگاه و هم بیرون از آن

از قبل ترسیم می‌شود). در این الگو برنامه‌ی درسی بر مبنای وسیله و هدف، خطی و فرایندی گام به گام است.

۲- برنامه‌ی درسی به عنوان یک نظام Curriculum as a system

این الگوبرنامه‌ی درسی نظام یانظمی مفهومی است که تعاملات بالقوه را برای تصمیم گیری برنامه‌ی درسی توصیف می‌کند و مبتنی بر استعاره‌ی نظام است. فرایند برنامه‌ی درسی خطی واژبالا به پایین نیست، برعکس فرایندی تعاملی و سیاسی است و معتقد است، الگوی برنامه‌ی درسی باید توصیفی باشد نه تجویزی.

۳- برنامه‌ی درسی به عنوان تجربه: Curriculum as experience

تعريف «دیوی» از برنامه‌ی درسی به عنوان تجربه، همه‌ی تجاربی که فرآگیرندگان تحت نظارت مراکز آموزشی داشته‌اند. این الگومبتنی بر استعاره‌ی رشد است. برنامه‌ی درسی همه‌ی تجاربی است که دانش آموز در محیط‌های آموزشی دارد (برنامه ریزی شده و نشده) و به واسطه‌ی آنها توانشان رشد و توسعه پیدامی کند.

۴- برنامه‌ی درسی به مثابه‌ی حوزه‌ی پژوهشی دانش Curriculum as Field of Scholary Research

این الگو، برنامه‌ی درسی حوزه‌ی دانش پژوهانه مطالعه‌ای است که مرزهای شناسنخ‌های ویژه‌ای دارد. مامی توانیم مکان‌های رایج و دامنه‌ی حوزه را از متون و پژوهش‌های اخیر درباره‌ی یک حوزه‌ی مطالعه در ک کنیم. آن چه دانش پژوهان باید درباره اش سخن بگویند و اعتقاد به یک حوزه. در این الگوبرنامه‌ی درسی به مثابه‌ی کشوریاً قلمرویاً جغرافیاً خاص، استعاره‌ی تهیه‌ی نقشه. نقشه‌ای باماناط گوناگون و شناسنخ‌های آن. می‌توانیم برنامه‌ی درسی را در آموزش عالی به عنوان حوزه‌ی مطالعه‌ای تعریف کنیم. (۲۹)

تفاوت الگوهای برنامه درسی آموزش عمومی و دانشگاهی

دروني و پيرونى با همديگر است. در اين جابه چند نمونه از آنها جهت آشنایي با فعاليهای مربوطه در برنامه ريزى راهبردي در دانشگاهها و موسسات آموزش عالي اشاره می گردد.

الف - الگوي مارك سی هال و کوین ام. الیوت
Mark C.Hall and Kevin M. Elliott

این الگوکه بعنوان یک الگوی برنامه ریزی راهبردی مطرح است بنابر موقعیت و مساله شکل می گیرد براساس این مدل می توان اجزاء و عناصر از جمله برنامه های درسی دانشگاهها و موسسات آموزشی را مورد مطالعه قرارداد. اجزای اصلی این مدل شامل پنج مرحله به شرح

ذیل می باشد :

- ۱- تجزیه و تحلیل موقعیت راهبردی
- ۲- تدوین و تحلیل رسالت و اهداف ویژه
- ۳- تدوین و تحلیل رسالت و اهداف ویژه
- ۴- انتخاب واجرای ستون راهبردی
- ۵- ارزیابی (۳۴)

ب- الگوی هاول Howell: الگوی برنامه ریزی هاول (۲۰۰۰) به چهار فعالیت عمده اشاره می نماید که هر کدام بر گیرنده فعالیتهای ویژه ای است این فعالیتها شامل :

۱- طرح : که شامل بررسی محیطی ، مشخص نمودن رسالت دانشگاه ، مشخص نمودن ستون راهبردی ، تعیین اهداف درازمدت دانشگاه
۲- اجرا: این مرحله شامل تعیین اهداف مشخص بخش ، تعیین فعالیتها، شاخص ها، روش ها و استفاده از نتایج ارزشیابی برای بهبود برنامه های آکادمیک و خدمات حمایتی آکادمیک و فرایندهای مدیریتی در دانشگاه است .
۳- کنترل : که در این مرحله برآوردهای مورد بررسی و ارزیابی قرار می گیرند

۴- اصلاح و بازنگری واجرای نهایی (۳۵)

ج- الگوی کلز Kells: در این الگو، عوامل موثر در برنامه ریزی راهبردی در آموزش عالي مدنظر قرار گرفته است و به گونه ای غیر مستقیم به فرآیند نیز پرداخته است این

است . در واقع برنامه ریزی ب تعیین ، هدایت و انتخاب هدفهای غایی مشترک نظام آموزشی ، مسیر برنامه های درسی و تدریس راهنمای و تحقق هدفهای تعیین شده را می سرمی کند (۳۲). براساس دیگاه برنامه ریزی راهبردی، برای برنامه ریزی درسی در دانشگاه و موسسات آموزش عالی، برنامه ریزان درسی بایستی بطور مداوم درجهت شناسایی محیط داخلی و خارجی به طرق مختلف از جمله مطالعه و تحقیق پیرامون نیازهای دانشجویان و خدمات موردنیاز آنها بابکار گیری روشهای رسمی و غیررسمی تلاش نمایند.

ارکان اصلی برنامه ریزی راهبردی :

پترسون petterson چهار جزء اصلی برنامه ریزی راهبردی در موسسات آموزش عالی را صرف نظر از این که در کدام عنصر مورداستفاده قرار گیرد بصورت زیر معرفی می نماید:

- ارزیابی محیطی برای شناخت روندها و تغییرات محیطی و تاثیرات آنها
- ارزیابی سازمانی (دانشگاه) برای شناسایی مشکلات و منابع یامحدودیتها و امکانات
- ارزیابی ارزش‌های بررسی ارزشها، امیدها و آرمانها
- تکوین برنامه اصلی یا جهت یابی براساس سه عنصر فوق الذکر

کلر keller نیز، دو بخش عمده برنامه ریزی راهبردی را سازمان و محیط می داد. در بخش سازمان به سنتهای ارزشها، آرمانها، نقاط ضعف و قوت، استعدادها، اولویت‌ها و در بخش محیط به روندهای محیطی، فرستهای و خطرات موجود، سلیقه های بازار، خط مشی های کلی و شرایط رقابتی اشاره می کند. (۳۳)

الگوهای برنامه ریزی راهبردی در دانشگاهها

صاحب نظران مختلف به صورت های گوناگون به بیان فعالیتهای عمده در فرآیند برنامه ریزی راهبردی می پردازند و یکی از وجوده مشترک اساسی توجه به عوامل

موجود مجہز سازندویکی از عناصر مهم نظام آموزش عالی جهت تطبیق با تحولات، برنامه های درسی است و بدون تردید، برنامه های درسی در دانشگاه ها و موسسات آموزش عالی، در توفيق یا شکست این موسسات نقش کلیدی و بسیار تعیین کننده ای ایفامی کنند. بعارت روشن تر بر نامه های درسی آینه تمام نمای میزان پیشرفت و انعکاسی از پاسخ گوبودن دانشگاه ها به نیاز های در حال تغییر جامعه هستند. لیکن جهت هر گونه تصمیم گیری در حوزه برنامه های درسی باید بر اساس الگوی مناسب و جامع عمل کرد. الگوهای اختار، اهداف، محتوا و فرایند تحصیلات دوره های آموزشی را به گونه ای تنظیم می کند که باعث پیشرفت در سطوح مختلف آموزشی می شود. انواع متنوعی از الگوهای برنامه ریزی درسی دانشگاهی ارائه شده است که بر اساس مفاهیم مختلف برنامه درسی به شرح زیر طبقه بندی می شود: ۱- برنامه های درسی به عنوان طرح یادستور کار، ۲- برنامه های درسی به عنوان یک نظام، ۳- برنامه های درسی به عنوان تجربه، ۴- برنامه های درسی به مثابه های حوزه های پژوهشی دانش پژوهانه. لازم به توضیح است که امروزه نظم های دانشگاهی بامسائل و دغدغه های ناشی از تحولات گوناگون اقتصادی، سیاسی، ارتباطی، جمعیتی و فرهنگی مواجه هستند. که شناسایی آنها برای طراحی و تغییر نظم های آموزش عالی و عناصر آن از جمله برنامه های درسی در رشته های مختلف لازم است و لذا بر اساس رویکرد راهبردی به برنامه ریزی درسی دانشگاهی می توان به بررسی دقیقی از محیط سازمان (درونی و بیرونی) برای شناسایی شرایط متغیر جمعیتی، اجتماعی، سیاسی، تکنولوژی فرهنگی، اقتصادی انجام داد، چرا که یکی از پایه های فعالیت هر سازمان از جمله دانشگاه ها و موسسات آموزش عالی با توجه به دیدگاه راهبردی بایستی بطور مداوم درجهت شناسایی محیط خارجی یا بررسی محیطی، به طرق مختلف از جمله مطالعه و تحقیق پیرامون نیاز های جامعه و خدمات موردنیاز اعضای جامعه با بکار گیری روشهای رسمی

الگواز چندبخش کلی شامل درون دادها، فرآیند، برونو دادها و رابط مابین آنها تشکیل شده است (۳۶)

د: الگوی اد، کواست Ed – Quest Model این الگوشامل هفت مرحله می باشد:

۱- مشخص نمودن ماهیت کار دانشگاه و وضعیت موجود عناصر آن

۲- شناسایی محیط بیرونی دانشگاه

۳- پیش بینی محیط بیرونی دانشگاه

۴- تهیه و نقشه بر اساس پیش بینی های انجام شده

۵- تجزیه و تحلیل شقوق مختلف عمل

۶- بررسی و ارزیابی اهداف و تعیین اولویت های آنان

۷- هماهنگ نمودن راهبردها و فعالیت های مختلف دانشگاه (۳۷)

ه- الگوی جان ام. برایسون Jun M Braison این الگوهشت مرحله به شرح زیر می باشد که می توان برای برنامه راهبردی در دانشگاه و موسسات آموزش عالی مورد استفاده قرار گیرد:

۱- حصول توافق درباره برنامه ریزی راهبردی

۲- تعیین و شناسایی باید های تکالیف و وظایف دانشگاه

۳- ارزیابی محیط خارجی

۴- ارزیابی محیط داخلی

۵- شناسایی مسائل استراتژیکی که دانشگاه با آن روبرو است

۶- تنظیم استراتژی های برای مدیریت مسائل استراتژیک

۷- تبیین چشم انداز دانشگاه موثر برای آینده (۳۴)

نتیجه گیری :

در بحث های ارائه شده اشاره شد که با توجه به پیچیدگی و سرعت تغییرات در جوامع بشری، نهاد های موجود در هر جامعه ای از جمله نظام دانشگاهی بایستی برای بقای پویا، بطور مداوم خود را در تعامل با تغییرات قرار دهنده دانشگاه ها باید با کسب آگاهی روز آمد از محیط و تحولات آن خود را به قدرت تطیق با پیشرفت های

- 7- James L , Ratcliff . What is a curriculum and what should it be?
Hand book of the undergraduate, Jossey – Bass publisher , first edition 1996 pp9-10
- 8- فتحی واجار گاه ، کوروش، سخن سردبیر خبرنامه داخلی انجمن مطالعات برنامه درسی تهران ، انجمن مطالعات برنامه درسی تهران ، انجمن مطالعات برنامه درسی (۱۳۸۳)
- 9- Fullan M, (1984) .curriculum change . The Encyelopcdia of education , pp.1945
- 10- فلیپ اچ کومبز ، بحران جهانی آموزش و پرورش ، ترجمه فریده آل آقا، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی (۱۳۷۳) (ص ۲۶-۱۱)
- 11- Howell , Elaine , strategic planning for a new century , process over product , Eric clearing house for community college , 2000 ,Ed (447842)
- 12- George S . Papadopoulos , Learning for the twenty first century ,In Education for the Twenty – first century , Issuses and prospects , Unesco, (1998, France, p. 35)
- 13-Zais.R,(1976).curriculum, principles and foundations, chap.1 , Curriculum as a field of study , Crowell company
- 14-Toombs , W and Tierney, (1991). Renewing the college and development curriculum, Eric ,Higher education report, No.6
- 15-Stark .S.J .Lowther .M.A(1999). Designing the learning plan,Areview of research and theory related to college curricula, Eric, (287439)
- 16-Mildred.G and James ,l,R, (1996) social forces shaping the curriculum. Handbook of the undergraduate curriculum, Jossey-bass publishers ,First edition, p.118
- 17-Eisner E,W, (1994)The educational imagination ,On the design and evaluation of school programs,Third edition, Macmillan college publishing company , New York, p.31
- 18- Edmund C.(1992) knowledge and the education function of a university;

وغير رسمي فعالیت نمایند باعنایت به نوآوری هاوتغیرات شگرفی که درعرصه های گوناگون درحال وقوع است رسالت مستندسازی یافته هاونشر وترویج آن هادرقالب برنامه های درسی درמוסسات آموزش عالی ،امری ضروری است وبا توجه به اینکه میزان توجه به برنامه های درسی در دانشگاهها کافی نیست وحتی تلاش وهمت لازم برای بررسی ،ارزشیابی ،اصلاح وتحییر آن ها بطور جدی دردستور کارقرار نگرفته است . امید است محققان با استفاده از الگوهای معروفی شده به تدوین وتوسعه برنامه درسی متناسب با وضعيت نظام آموزش عالی در دانشگاههای ايران بپردازند .

منابع:

- 1-Singh .T.s , Higher Education and Development the experiences of four Newly Industrializing countries in Asia in Higher Education In An International perspective critical Issues. (1996)pp:142-156
- 2- شریعتمداری علی ،جامعه وتعلیم و تربیت ،چاپ ششم ،انتشارات امیر کبیر (۱۳۶۷) ص ۲۰-۱۳
- 3- اعزازی شهلا ،علوم اجتماعی و آینده ،سومین سمینار بهبود کیفیت آموزش عالی ،ششم و هفتم دی ماه ،دانشگاه شهید بهشتی (۱۳۷۳)
- 4- گزارش کمیسیون بین المللی تعلیم و تربیت برای قرن بیست و یکم ، یادگیری ، گنج درون. یونسکو، ترجمه دفتر همکاری های علمی - بین المللی ، چاپ اول ، انتشارات ترکیه ، (۱۳۷۶) ، (ص ۱۵۰-۱۴۸) (۱۴۴-۱۴۸)
- 5- صدیق عیسی. تاریخ فرهنگ ایران ، چاپ هفتم ، انتشارات دانشگاه تهران ، (۱۳۵۴) ص ۳۳۲
- 6- اجتهادی مصطفی ، تحلیلی بر توانمندی ها و کاستی های آموزش عالی در جمهوری اسلامی ایران ، فصلنامه پژوهش و برنامه ریزی در آموزش عالی شماره ۳ ، ۱۳۷۷ ، ص ۳۳

- 29-Fathi vajargh , k. , (2006) .A model of Experimental curriculum in Higher Education , Tehran , Beheshty university p.p . 245
- 30- Chris Argris and Talcot parson (1992) , Educational gorernance and Administration, pp.62-67
- ۳۱-پی - ای-ام میسن (p.A.massen) اف ، ای ، ون وт (F.A.Van .vught) برنامه ریزی راهبردی ، ترجمه مهرنازروشنایی ، درگزیده مقالات دائرة المعارف آموزش عالی ، تدوین موسسه پژوهش و برنامه ریزی آموزش عالی ، جلد اول ، شرکت انتشارات علمی و فرهنگی تهران ، (۱۳۷۶) ص ۳۰۶
- ۳۲-کافمن ، راجر، هرمن، جرج ، برنامه ریزی استراتژیک در نظام آموزشی : بازاندیشی و بازسازی ساختارها ، بازآفرینی. ترجمه فریده مشایخ و عباس بازرگان ، چاپ اول ، انتشارات مدرسه ، (۱۳۷۴) ص ۲۵-۲۷
- ۳۳-عارفی ، محبوبه ، برنامه ریزی راهبردی در آموزش عالی ، انتشارات جهاددانشگاهی چاپ اول ، (۱۳۸۴) ص ۳۳-۳۴
- ۳۴-برايسون ، جان ام . برنامه ریزی استراتژیک برای سازمانهای دولتی و غيردولتی ، ترجمه عباس منوریان ، چاپ اول ، مرکز آموزش مدیریت دولتی ، (۱۳۷۲) ص ۳
- 35- Howell , Elaine(2000), strategic planning for a new century ; process over product , Eric clearing house for community college Ed (447842) .
- 36- Thomas S . Barker , Howard , Wismith(1998), Integrating accreditation into Strategic planning , In : community college Journal of research and practice , v.22,no ,8,p 743
- ۳۷-محمد رضا کرامتی ، مقدمه ای بر برنامه ریزی استراتژیک در آموزش و پرورش ، چاپ اول ، انتشارات آستان قدس رضوی ، (۱۳۸۱) ص ۴۴-۴۷
- designing the curriculum of higher education , in Eric Ed ; 359 870
- 19- Jan Sadlak .(1998) Globalization and concurrent challenges for higher education In ; The globalization of higher education , peter Scott ,first edition, open university press , p.102.
- ۲۰-پرداختچی محمدحسن ، مفهوم کیفیت ، تبعات توسعه مستقیم و چهار بعد کیفی آموزش عالی .مجموعه چکیده مقالات دومین سمینار بهبود کیفیت آموزشی ، دانشگاه شهید بهشتی . (۱۳۷۲)
- ۲۱-فیوضات یحیی ، مبانی برنامه ریزی آموزشی ، نشر ویرایش ، (۱۳۷۳) ص ۶۰-۷۷
- 22-Burton R .Clark , (1998), Creating Entrepreneurial Universities : Organization pathways of Transformation , London , Pergamon and LAN press ,pp.129-131
- 23-Ulrich Teichler(1998) ,The Role of The European Unionin the Internationalization of Higher Education, Buckingham ,SRHE & open University press .
- 24- Peter Ewell ,(1997),Identifying Indicators of Curricular Quality. Handbook of the Undergraduate Curriculum, San Francisco, Jossey-Bass, pp:612-613
- ۲۵-نصر احمد رضا و همکاران ، برنامه درسی و طراحی درس در دانشگاهها و مرکز آموزش عالی انتشارات جهاد دانشگاهی (۱۳۸۶) . ص: ۲۵-۲۶
- 26- Beauchamp George A, (1980), curriculum Theory ,Illinois Itasco , peacock publishers, p.307
- ۲۷-راتکلیف جی ، برنامه درسی دوره کارشناسی ، ترجمه بابک نصیری ، برگزیده مقالات دایره المعارف آموزش عالی - جلد اول تهران / موسسه پژوهش و برنامه ریزی آموزش عالی (۱۳۷۶) (ص: ۲۵۳-۲۵۵)
- 28-Hannun , W .H, and Briggs L .J . (1980) How Does Instructional system Design Differ from Traditional Instruction chapel Hill: school of Education , univ. of north Carolina (p.161)